

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні проблеми господарського права»

на тему:

**„Поняття майна суб’єктів господарювання та його
правового режиму. Джерела формування майна”**

Студентки 1 курсу групи ПРм - 11
Галузь знань 0304 «Право»
Спеціальність 8.03040101 «Правознавство»
Матвійчук Л.Я.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	5
1.1. Майно: поняття, види, правовий режим.....	5
1.2. Джерела формування майна у сфері господарювання.....	11
РОЗДІЛ 2. ПРАВО ВЛАСНОСТІ І ПОХІДНІ ПРАВА ЯК ОСНОВА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ....	15
2.1. Право власності.....	15
2.2. Право господарського відання.....	17
2.3. Право оперативного управління.....	19
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДЕЯКИХ ВИДІВ МАЙНА У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	21
3.1. Використання природних ресурсів у сфері господарювання.....	21
3.2. Особливості використання інтелектуальної власності у сфері господарювання.....	26
3.3. Особливості правового режиму цінних паперів та корпоративних прав.....	29
Висновки.....	36
Список використаної літератури.....	38

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день для науки господарського права актуальними є проблемні питання правового регулювання майнових відносин. Це стосується насамперед їх регулювання в розрізі правового режиму майна, як універсальної для всіх суб'єктів господарювання категорії господарського права, що останнім часом досить активно почала досліджуватися як в Україні, так і за її межами. У чинному законодавстві України, як вірно зазначають деякі науковці, норми щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання сформульовані та розміщені, як правило, безсистемно, за змішаним принципом. Деякими нормами встановлюється правовий режим власності (об'єктів власності) безвідносно до виду суб'єктів господарювання, іншими встановлюється правовий режим майна окремих суб'єктів господарювання, правовий режим окремих видів майна та ін.

Об'єктом дослідження є суспільні майнові відносини у сфері здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання.

Предметом дослідження є правовий режим майна суб'єктів господарювання та джерела його формування.

Ступінь наукової розробки теми. Окремі питання правового режиму майна суб'єктів господарювання досліджували, як правило, фрагментарно вчені-правознавці: зарубіжні – У. Батлер, Дж. Чарльзворт, Ш. Дуднаут, Р. Гуд, Т. Рідей; радянські та російські – М.М. Агарков, С.М. Братусь, А.В. Венедиктов, О.С. Іоффе, З.М. Заменгоф, О.А. Красавчиков, В.В. Лаптев, С.С. Алексєєв, С.К. Єлькін, Р.Л. Нарішкіна, В.В. Долинська, С.А. Фролов, Є.В. Протасов, Н.А. Седова, О.Г. Шутова, А.Н. Кірсанов, Ю.Н. Сальникова, В.А. Чернишов, Є.О. Суханов, В.С. Бєлих, Д.В. Ломакін; українські – Г.В. Пронська, О.М. Вінник, О.Р. Кібенко, О.С. Янкова, І.В. Фатєєва, В.М. Кравчук, Н.С. Кузнєцова, О.В. Дзера, Ю.П. Пацурківський, Ю.А. Слюсаренко, Ю.В. Хорт, В.С. Щербина, Б. А. Яськів, та інші. Також цікавими для дослідження є праці та погляди відомих економістів та науковців у сфері економіки, зокрема:

К. Маркса, А. Сміта, А. Берлі, К. Мінза, В.К. Загарій, Н.П. Слободяника, О.О. Єранкіна та ін.

Метою дослідження є вивчення правового, поняття та видів, підстав використання майна суб'єктів господарювання.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

- визначити загальні засади майнових відносин у сфері господарювання;
- розглянути джерела формування майна у сфері господарювання;
- дослідити поняття права власності та похідних прав;
- здійснити правову характеристику особливостей правового режиму природних ресурсів, інтелектуальної власності та цінних паперів у сфері господарювання.

Методи дослідження. Методологічну основу наукової роботи складає діалектичний метод як загальнонауковий метод пізнання соціально-правових явищ. Комплексне дослідження правового режиму майна суб'єктів господарювання зумовило застосування різних наукових методів пізнання, а саме: формально-догматичного (логічного), історичного, системного аналізу, порівняльно-правового, формально-юридичного.

Застосування *порівняльно-правового методу* уможливило встановити подібність і відмінність між нормами господарського і цивільного законодавства щодо майна. За допомогою *формально-юридичного методу* та методу *системного аналізу* було здійснено дослідження правової характеристики майна суб'єктів господарювання.

Емпіричну основу наукового дослідження становлять статистична інформація соціологічно-дослідних центрів України; матеріали ЗМІ.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновку, списку використаних джерел (всього 22 найменування). Повний обсяг курсової роботи становить 38 сторінок, обсяг основного тексту роботи – 36 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Майно: поняття, види, правовий режим

Стаття 139 Господарського кодексу України дає наступне визначення поняття «майно»: майном визначається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [2].

Але дане визначення не є повним. Насамперед відповідно до ст. 190 ЦК, майном як особливим об'єктом вважається як окрема річ, сукупність речей, так і майнові права та обов'язки [4]. Слід зазначити, що майнові права і обов'язки також відображені у балансі суб'єкта господарювання.

Поняття речі дано у статті 179 ЦК, яка під річчю розуміє предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права і обов'язки. З урахуванням положень статті 190 ЦК майном вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права і обов'язки, проте для визнання цих об'єктів речами в розумінні Господарського кодексу необхідно, щоб вони відповідали ознакам, зазначеним у частині 1 статті 139, а саме:

- а) мали вартісне визначення;
- б) вироблялися чи використовувалися у діяльності суб'єктів господарювання;
- в) відображалися в балансі цих суб'єктів або враховувалися в інших встановлених законом формах обліку майна цих суб'єктів [2].

Залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів [4].

Визначення поняття "основні фонди (основні засоби)" міститься в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", згідно з

яким *основні засоби* - це матеріальні активи, які підприємство/установа утримує з метою використання їх у процесі виробництва/діяльності або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [10].

Частина 3 статті 139 ГК відносить до основних фондів виробничого і невиробничого призначення будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів[2].

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються, зокрема, на *основні засоби* (земельні ділянки, капітальні витрати на поліпшення земель, будинки, споруди та передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, прилади, інвентар (меблі), робоча і продуктивна худоба, багаторічні насадження тощо), *інші необоротні матеріальні активи* (бібліотечні фонди, малоцінні необоротні матеріальні активи, тимчасові (не титульні) споруди, природні ресурси, інвентарна тара, предмети прокату тощо), *незавершені капітальні інвестиції* [18].

Оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів.

Коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства [2].

Відповідно до статті 1 Закону України "Про здійснення державних закупівель" [8] *товарами* є продукція, об'єкти будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, вироби, устаткування, технології, предмети у твердому,

рідкому, газоподібному стані, а також послуги, пов'язані з постачанням товарів, якщо вартість таких послуг не перевищує вартості самих товарів.

Особливим видом майна суб'єктів господарювання є цінні папери – документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає відносини між суб'єктом господарювання, який його випустив (видав), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам [2].

У теорії права поняття «правовий режим» використовується при характеристиці системи та механізму правового регулювання [11,16, 17]. С.С. Алексєєв вважає, що правовий режим можна визначити як порядок регулювання, який виражений в комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань, які утворюють особливий напрямок регулювання. Правовий режим виражає ступінь жорсткості правового регулювання, наявність обмежень або пільг, допустимий рівень активності суб'єктів, межі їх правової самостійності. Подібне до визначення правового режиму, яке запропонував С.С. Алексєєв, дають й інші науковці, під яким розуміють певний порядок правового регулювання, який забезпечується через особливе поєднання залучених для його здійснення способів, методів і типів правового регулювання. Оскільки ж набір цих складових буває різним, то і діапазон можливих правових режимів досить великий – від жорстких до відносно м'яких [16, 17, 23].

Нерідко в юридичній літературі та чинному законодавстві України можна зустріти поняття «правовий режим майна», проте ні науковці, ні законодавець не виробили єдиного підходу до розуміння змісту цієї універсальної категорії. Досить часто в наукових джерелах з цивільного, земельного та інших галузей права авторами ведеться мова про правовий режим майна юридичної особи, правовий режим окремих видів речей (майна), правовий режим земельних ділянок тощо [19]. В чинному законодавстві існує ряд спеціальних нормативно-

правових актів, якими встановлюється правовий режим майна, що закріплюється за спеціальними суб'єктами. Наприклад, Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» визначає правовий режим майна, закріпленого за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України, і повноваження органів військового управління та посадових осіб щодо управління цим майном [7]. Варто звернути увагу на те, що таке широке використання категорії правового режиму майна в різних галузях права підтверджує її універсальність, проте вона була розроблена наукою господарського права і спрямована на встановлення особливого правового порядку формування (набуття), використання, вибуття (відчуження, споживання, знищення) майна та звернення стягнення на майно суб'єктів господарювання, що пов'язано із необхідністю чіткого правового механізму реалізації державою публічних інтересів (оподаткування прибутку, захист конкурентного середовища, інтересів кредиторів, споживачів тощо).

В юридичній літературі з господарського (комерційного, торгового, підприємницького) права не існує єдиного підходу до розуміння правового режиму майна суб'єкта господарювання, який дає можливість розкрити зміст правового регулювання майнових відносин суб'єкта господарювання.

А.В. Венедиктов під правовим режимом майна розуміє обсяг прав та обов'язків окремих підприємств та органів управління стосовно майна, що закріплене за підприємством, а також порядок використання цього майна та звернення на нього стягнення за зобов'язаннями підприємства [12].

На думку В.А. Чернишова, правовий режим майна комерційної організації означає існування всередині основних правових форм майнового відокремлення (права власності та похідних речових прав) особливих правил реалізації правомочностей володіння, користування і розпорядження майном в процесі підприємницької діяльності. Правовий режим може встановлюватися відносно фондів, коли майно відокремлюється та обліковується за особливими правилами, які необхідно виконувати всім суб'єктам підприємницької діяльності [21].

І.В. Єршова визначає правовий режим майна як «сукупність встановлених законодавством правил з володіння, користування та розпорядження» [15]. На нашу думку, не можна погодитися з такими підходами до визначення правового режиму майна, оскільки зазначені науковці (крім А.В. Венедиктова та В.В. Лаптева) його зводять до порядку реалізації суб'єктивного права власності на майно, що не дозволяє зрозуміти його дійсного змістовного навантаження, яке визначене теорією права. В той же час суб'єкт господарювання не завжди є власником майна, яке він використовує для здійснення господарської діяльності. По-перше, майно може закріплюватися за деякими суб'єктами господарювання (наприклад, за унітарними підприємствами) і на похідних від права власності правових титулах (господарське відання, оперативне управління), праві володіння, користування тощо. По-друге, суб'єкт господарювання може отримувати майно від власника на підставі договірних зобов'язань (оренда, лізинг, кредит тощо). По-третє, таке розуміння правового режиму майна не дозволяє зрозуміти основні обмеження та переваги щодо структури (складу), набуття, користування та вибуття майна, а також звернення на нього стягнення кредитором, що притаманно будь-якому правовому режиму.

Кардинально інше визначення правового режиму майна запропонувала Г.В. Пронська, яка вважає, що поняття правового режиму майна підприємства охоплює встановлені правовими нормами структуру цього майна, порядок його набуття, використання, і вибуття, а також звернення на нього стягнень кредиторів [20]. На думку В.С. Щербини, це визначення правового режиму є найбільш вдалим, яке дозволяє з'ясувати: по-перше, структуру (складові частини, види) майна, закріпленого за суб'єктом господарювання, що в свою чергу, створює можливість визначити особливості правового режиму окремих видів зазначеного майна; по-друге, порядок (джерела, способи, процедуру) формування майнової бази та майнового стану (шляхом відображення його засобами бухгалтерського обліку) суб'єкта господарювання; по-третє, порядок використання (експлуатації) різних видів майна в процесі здійснення

господарської діяльності (в тому числі його амортизації, застосування норм і нормативів тощо); по-четверте, порядок вибуття майна з майнової сфери суб'єкта господарювання (відповідно до умов укладених договорів, у тому числі у вигляді санкцій за порушення договірних зобов'язань; шляхом використання у своїй господарській діяльності; у вигляді сплати податків та інших обов'язкових платежів; шляхом вилучення майна за рішенням уповноважених органів, у тому числі у вигляді санкцій за порушення правил здійснення господарської діяльності (авт. адміністративно-господарських санкцій) тощо [22].

Виходячи з вищевикладеного, зміст правового режиму майна визначається структурою майна суб'єкта господарювання, порядком набуття (формування), використання та вибуття майна, закріпленого за суб'єктом господарювання у правових формах (видах) майнового відокремлення чи на іншій правовій підставі, а також порядком звернення стягнення на майно кредиторами суб'єкта господарювання.

Основними чинниками, які характеризують основи правового режиму майна суб'єктів господарювання є: економічний зміст та цільове призначення майна; форма власності майна; правовий титул, на якому майно набуто суб'єктом господарювання; вид майна; вид суб'єкта господарювання; сфера здійснення та вид діяльності, що здійснюється [22, 23].

1.2. Джерела формування майна у сфері господарювання

Стаття 140 Господарського кодексу України встановлює наступні джерела формування майна суб'єктів господарювання:

- грошові та матеріальні внески засновників;
- доходи від реалізації продукції (робіт, послуг);
- доходи від цінних паперів;
- капітальні вкладення і дотації з бюджетів;
- надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів;
- кредити банків та інших кредиторів;
- безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян;
- інші джерела, не заборонені законом[2].

Грошові та матеріальні внески засновників, як правило, є джерелом формування статутного капіталу господарських товариств (ст. 86 ГК), майна виробничого кооперативу (ст. 100 ГК) на стадії заснування цих суб'єктів. За рахунок майнових внесків (вступних, членських, цільових тощо) учасників формується майно об'єднання підприємств (ст. 123 ГК). При утворенні державного унітарного підприємства компетентним органом державної влади останній наділяє таке підприємство майном – відокремленою частиною державної власності. Так само комунальне унітарне підприємство утворюється компетентним органом місцевого самоврядування на базі відокремленої частини комунальної власності [2].

Зміст доходів з джерелом їх походження з України визначений пп. 14.1.54 Податкового кодексу України, згідно з яким це будь-який дохід, отриманий резидентами або нерезидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності на території України (включаючи виплату (нарахування) винагороди іноземними роботодавцями), її континентальному шельфі, у виключній (морській) економічній зоні, у тому числі, але не виключно, доходи у вигляді:

а) процентів, дивідендів, роялті та будь-яких інших пасивних (інвестиційних) доходів, сплачених резидентами України;

б) доходів від надання резидентам або нерезидентам в оренду (користування) майна, розташованого в Україні, включаючи рухомий склад транспорту, приписаного до розташованих в Україні портів;

в) доходів від продажу рухомого та нерухомого майна, доходів від відчуження корпоративних прав, цінних паперів, у тому числі акцій українських емітентів;

г) доходів, отриманих у вигляді внесків та премій на страхування і перестраховання ризиків на території України;

ґ) доходів страховиків–резидентів від страхування ризиків страхувальників–резидентів за межами України;

д) інших доходів від діяльності, у тому числі пов'язаних з повною або частковою переуступкою прав та обов'язків за угодами про розподіл продукції на митній території України або на територіях, що перебувають під контролем митних органів (у зонах митного контролю, на спеціалізованих ліцензійних митних складах тощо);

е) спадщини, подарунків, виграшів, призів;

є) заробітної плати, інших виплат та винагород, виплачених відповідно до умов трудового та цивільно-правового договору;

ж) доходів від зайняття підприємницькою та незалежною професійною діяльністю[3].

Дивіденди як один із видів доходів від цінних паперів – це платіж, що здійснюється юридичною особою–емітентом корпоративних прав чи інвестиційних сертифікатів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку. До дивідендів прирівнюється також платіж, що здійснюється державним унітарним, комерційним, казенним чи комунальним

підприємством на користь відповідно держави або органу місцевого самоврядування у зв'язку з розподілом частини прибутку такого підприємства, платіж, який виплачується власнику сертифіката фонду операцій з нерухомістю в результаті розподілу доходу фонду операцій з нерухомістю [22].

Капітальні вкладення як джерело формування майна суб'єкта господарювання – це інвестиції, спрямовані на створення і відновлення основних фондів. При цьому розрізняють державні і недержавні капітальні вкладення. Державні капітальні вкладення – це інвестиції, спрямовані на створення і відновлення основних фондів, джерелом фінансування яких є кошти державного бюджету, державних підприємств та організацій, а також місцевих бюджетів [22]. У їх складі виділяють державні централізовані капітальні вкладення – інвестиції, що спрямовані на створення і відновлення основних фондів і фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та бюджетних позичок. Недержавні капітальні вкладення – це інвестиції, що фінансуються за рахунок коштів інвесторів із недержавними формами власності, а саме: власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо); позичкових фінансових коштів інвестора; залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, облігацій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб); безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян; коштів іноземних інвесторів (іноземні інвестиції, як прямі, так і портфельні, капітальні трансферти, кредити). Надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать суб'єктам господарювання, придбання майна інших суб'єктів – одне з джерел формування майна, що поділяється на кілька складових:

- 1) виручка від продажу майнових об'єктів;
- 2) надходження у вигляді орендної плати як платежу за користування об'єктом оренди;

3) придбання майна інших суб'єктів (у власність, господарське відання або оперативне управління) відповідно до укладених договорів [22].

Кредити банків та інших кредиторів – це кошти та матеріальні цінності, які надаються резидентами або нерезидентами у користування юридичним або фізичним особам на визначений строк та під відсотки.

Майно суб'єктів господарювання може формуватися також за рахунок інших джерел, не заборонених законом.

Таким чином, визначення поняття «майно» міститься у Господарському та Цивільному кодексах, в якому у свою чергу воно є більш повним та точним. Майно існує у основних чотирьох формах: основних фондах, оборотних засобах, коштах, товарах, кожна з яких має свої особливості. Поняття правового режиму майна характеризується багатьма вченими та науковцями, однак найбільш повно воно висвітлене Г. В. Пронською, яка зазначає, що поняття правового режиму майна підприємства охоплює встановлені правовими нормами структуру цього майна, порядок його набуття, використання, і вибуття, а також звернення на нього стягнень кредиторів. Невичерпний перелік видів джерел майна суб'єктів господарювання зазначений Господарським кодексом України, основними серед яких є грошові та матеріальні внески засновників, доходи від реалізації продукції та цінних паперів, капітальні вкладення, кредити.

РОЗДІЛ 2. ПРАВО ВЛАСНОСТІ І ПОХІДНІ ПРАВА ЯК ОСНОВА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Право власності

Відповідно до частини 3 статті 55 ГК України суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі права власності, права господарського відання та права оперативного управління[2].

Сукупність правових норм, що регулюють відносини власності, становить право власності в об'єктивному розумінні. Право власності в суб'єктивному розумінні є основним речовим правом у сфері господарювання, зміст якого становлять повноваження (права) власника щодо володіння, користування і розпорядження належним йому майном при здійсненні господарської діяльності. Володіння – це закріплення матеріальних благ за конкретними власниками – індивідами і колективами, фактичне утримання речі у сфері господарювання цих осіб. Користування – це вилучення з речей їхніх корисних властивостей, які дають можливість задовольнити відповідні потреби індивіда чи колективу. Розпорядження – це визначення власником юридичної або фактичної долі речі.

Суб'єкт господарювання на власний розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами, володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених законом. Власник має право особисто або через уповноважені ним органи з метою здійснення підприємницької діяльності засновувати господарські організації, закріплюючи за ними належне йому майно на праві власності, праві господарського відання, а для здійснення некомерційної господарської діяльності – на праві оперативного управління, визначати мету та предмет діяльності таких організацій, склад і компетенцію їх органів управління, порядок прийняття ними рішень, склад і порядок використання

майна, визначати інші умови господарювання у затверджених власником (уповноваженим ним органом) установчих документах господарської організації, а також здійснювати безпосередньо або через уповноважені ним органи у межах, встановлених законом, інші управлінські повноваження щодо заснованої організації та припиняти її діяльність відповідно до ГК України та інших законів.

Засновуючи для здійснення підприємницької діяльності (особисто або через уповноважені ним органи) підприємство, власник закріплює за ними належне йому майно на праві господарського відання (для здійснення комерційної господарської діяльності) або на праві оперативного управління (для здійснення некомерційної господарської діяльності). Він визначає мету та предмет діяльності такого підприємства, склад і компетенцію його органів управління (власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи), порядок прийняття ними рішень, склад і порядок використання майна підприємства, встановлює інші умови господарювання у затвердженому ним (уповноваженим ним органом) статуті підприємства, а також здійснює у межах, передбачених законом, інші управлінські повноваження щодо заснованого підприємства, та припиняє діяльність підприємства відповідно до положень ГК.

Власник має право здійснювати організаційно-установчі повноваження також на основі належних йому корпоративних прав відповідно до ГК та інших нормативно-правових актів.

2.2. Право господарського відання

Право господарського відання – це речове право суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених законом.

Термін «право господарського відання» прийшов на заміну терміну «право повного господарського відання», що ним у Законах України від 7 лютого 1991 р. «Про власність» (ч. 1 ст. 10) та від 27 березня 1991 р. «Про підприємства в Україні» (ч. 3 ст. 10) позначалося право, на якому майно закріплювалося за державними підприємствами. Право господарського відання — правова форма, що згідно з ч. 1 ст. 136 ГК застосовується для встановлення правового режиму майна, закріпленого лише за суб'єктом підприємництва. При цьому, як випливає зі змісту ч. 2 зазначеної статті, такий суб'єкт підприємництва має бути заснований в організаційно-правовій формі підприємства [2]. За суб'єктами господарювання, які не належать до суб'єктів підприємництва, майно не може закріплюватися на праві господарського відання. Щодо них застосовуються інші форми правового режиму (право оперативного управління, право користування тощо). Для порівняння варто зазначити, що за законодавством Російської Федерації майно на праві господарського відання належить лише державному або муніципальному унітарному підприємству, а за законодавством Республіки Казахстан — державному підприємству, яке може бути республіканським або комунальним.

За правом господарського відання суб'єкт підприємництва, так само як і власник, володіє, користується і розпоряджається закріпленим за ним майном. Проте, якщо зазначені повноваження власника носять абсолютний характер, то суб'єкт підприємництва, за яким майно закріплене власником (уповноваженим власником органом) на праві господарського відання, обмежений у здійсненні повноваження розпоряджатися окремими видами майна, яке (повноваження) він може реалізувати лише за згодою власника. Право господарського відання,

крім обмеження суб'єкта підприємництва у розпорядженні окремими видами майна згодою власника (уповноваженого органу), характеризується і тим, що власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Таким чином, підбиваючи підсумок, право господарського відання можна визначити як право юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку господарську діяльність, тобто є суб'єктами підприємництва, похідне від права власності, з обмеженням повноваження розпорядження окремими видами майна згодою власника (уповноваженого органу).

2.3. Право оперативного управління

Право оперативного управління – це речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених законом, а також власником майна (уповноваженим ним органом) [2].

Як і при праві господарського відання, власник майна, закріпленого на праві оперативного управління за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна безпосередньо або через уповноважений ним орган. Проте межі управління зазначеним майном з боку власника ширші, ніж при праві господарського відання: він має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, майно, що ним не використовується, а також майно, що використовується суб'єктом господарювання не за призначенням.

Суб'єкт права оперативного управління відповідає за своїми зобов'язаннями лише майном, яким він має право розпоряджатися. Якщо такого майна не вистачає для покриття його боргів, то субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями суб'єкта права оперативного управління у визначених законом та/або установчими документами суб'єкта цього права випадках несе власник майна (щодо державних підприємств – держава в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство). Цей правовий титул стосується казенних підприємств (ч. 3 ст. 73, ч. 3 ст. 76 ГК України), унітарних некомерційних підприємств (ч. 3 ст. 78 ГК України), а також унітарних некомерційних підприємств, які створюються господарськими товариствами, кооперативами, громадськими та релігійними організаціями, громадянами[2].

Крім зазначених, господарська діяльність може здійснюватися також на основі інших речових прав (в Розділі II Книги третьої ЦК України вони називаються речовими правами на чуже майно), до яких відносяться, зокрема, права володіння, права користування. Право володіння чужим майном виникає на підставі договору з власником або особою, якій майно було передане

власником, а також на інших підставах, встановлених законом (ст. 398 ЦК України). Право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб суб'єктів господарювання, які не можуть бути задоволені іншим способом (ч. 1 ст. 401 ЦК України). Право користування чужою земельною ділянкою або іншим нерухомим майном полягає у можливості проходу, проїзду через чужу земельну ділянку, прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку і трубопроводів, забезпечення водопостачання, меліорації тощо (ч. 1 ст. 404 ЦК України) [4].

Отже, правовий режим майна суб'єктів господарювання становлять право власності, право оперативного управління та право господарського відання. Основні відмінності між даними категоріями полягають у тому, що безпосередньому власнику належить право володіти, користуватись, розпоряджатись даним майном, а особи, який майно на лежить на праві господарського відання або оперативного управління можуть розпоряджатись майном лише з дозволу власника. Останній також здійснює контроль за належними використанням наданого майна, однак безпосередньо не втручаючись у діяльність підприємства. Межі управління майном, що належить підприємству на праві оперативного управління з боку власника ширші, ніж при праві господарського відання: він має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, майно, що ним не використовується, а також майно, що використовується суб'єктом господарювання не за призначенням.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДЕЯКИХ ВИДІВ МАЙНА У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Використання природних ресурсів у сфері господарювання

Природні ресурси як об'єкти правовідносин являють собою особливу категорію об'єктів, що й обумовлює специфічність їх правового режиму. Перш за все, природні ресурси виконують життєзабезпечувальні функції – фізіологічне існування людини стає неможливим за відсутності будь-якого природного ресурсу (у зв'язку з цим більшість природних ресурсів у глобальному контексті розглядаються з точки зору міжнародно-правової концепції "загальної спадщини людства"); по-друге, фактичне панування людини над природним ресурсом як форма реалізації прав володільця є відносною; по-третє, щодо природного ресурсу вартісна його оцінка як матеріального об'єкта носить синкретичний, конкретно-історичний характер. Особливості правового регулювання використання, відтворення та охорони конкретних природних ресурсів (земель, вод, надр, лісів, атмосферного повітря, тваринного та рослинного світу) конкретизуються у нормах поресурсових законодавчих актів: Земельному, Водному, Лісовому кодексах, Кодексі про надра, законах "Про тваринний світ", "Про рослинний світ", "Про охорону атмосферного повітря".

Законодавство України гарантує громадянам право *загального використання природних ресурсів* для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством.

В порядку *спеціального використання природних ресурсів* громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої

діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, – на пільгових умовах.

З прийняттям Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" законодавчо визначено дві основні форми використання природних ресурсів:

- а) на підставі права власності;
- б) на підставі права постійного і тимчасового природокористування[5].

При цьому, якщо інститут права природокористування отримав достатньо повне закріплення у природоресурсному законодавстві України в силу його традиційності для правових систем країн пострадянського правового простору, то правовий інститут використання природних ресурсів на праві власності громадян та юридичних осіб у нових економічних умовах України, по суті, лише починає формуватися.

Реалізація повноважень власності на природні ресурси відповідними суб'єктами права власності має здійснюватися з дотриманням певних імперативів незалежно від форми права власності на природні ресурси.

Стаття 152 ГК зазначає перелік прав, якими володіє суб'єкт господарювання при використанні природних ресурсів:

- ✓ експлуатувати корисні властивості наданих йому природних ресурсів;
- ✓ використовувати для господарських потреб в установленому законодавством порядку корисні копалини місцевого значення, водні об'єкти, лісові ресурси, що знаходяться на наданій йому земельній ділянці;
- ✓ одержувати доходи від результатів господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів;
- ✓ одержувати пільгові короткострокові та довгострокові кредити для реалізації заходів щодо ефективного використання, відтворення та охорони природних ресурсів, а також користуватися податковими пільгами при здійсненні зазначених заходів;

✓ вимагати компенсації шкоди, завданої належним йому природним ресурсам іншими суб'єктами, а також усунення перешкод у здійсненні господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів [2].

Право експлуатації корисних властивостей наданих суб'єктам господарювання природних ресурсів полягає у здійсненні самостійного безпосереднього господарювання щодо природного ресурсу шляхом використання необхідних у господарській діяльності суб'єкта якостей та характеристик природного ресурсу відповідно до цільового призначення і мети природокористування.

Право на одержання доходів від результатів господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів, є формою реалізації правомочності користування у змісті права власності на природні ресурси та права природокористування. За загальними господарсько-правовими нормами одержання плодів і доходів суб'єктом господарювання є одним із способів набуття права на річ, яка приносить плоди та приплоди, доходи, якщо інше не передбачено договором власника з іншою особою. Право суб'єкта господарювання на використання природних ресурсів з метою одержання від його корисних властивостей позитивного ефекту у вигляді доходу одночасно є одним із способів набуття права власності на результати експлуатації природного ресурсу.

Право одержувати пільгові короткострокові та довгострокові кредити для реалізації заходів щодо ефективного використання, відтворення та охорони природних ресурсів, а також: користуватися податковими пільгами при здійсненні зазначених заходів слід розглядати у контексті економіко-правового стимулювання здійснення екологічно спрямованої діяльності, зміст якого полягає у встановленні чинним законодавством пільг, переваг, компенсацій та інших форм економічного заохочення, спрямованих на ініціативне здійснення суб'єктами господарювання заходів щодо ефективного використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки.

Власник природного ресурсу чи природокористувач має *право вимагати компенсації шкоди, завданої належним йому природним ресурсам іншими суб'єктами, а також: усунення перешкод у здійсненні господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів.*

В свою чергу існують обов'язки, які суб'єкт господарювання повинен виконувати при здійсненні господарської діяльності:

- ✓ використовувати природні ресурси відповідно до цільового призначення, визначеного при їх наданні (придбанні) для використання у господарській діяльності;
- ✓ ефективно і економно використовувати природні ресурси на основі застосування новітніх технологій у виробничій діяльності;
- ✓ здійснювати заходи щодо своєчасного відтворення і запобігання псуванню, забрудненню, засміченню та виснаженню природних ресурсів, не допускати зниження їх якості у процесі господарювання;
- ✓ своєчасно вносити відповідну плату за використання природних ресурсів;
- ✓ здійснювати господарську діяльність без порушення прав інших власників та користувачів природних ресурсів;
- ✓ відшкодовувати збитки, завдані ним власникам або первинним користувачам природних ресурсів.

Досить специфічною виявляється реалізація повноваження володіння як однієї з правомочностей у структурі права власності основного суб'єкта прав на природні ресурси – Українського народу. Це обумовлено тим, що відповідно до Конституції України від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією [1]. Однак реалізація ними зазначених правомочностей ускладнюється тією юридичною обставиною, що делегування повноважень за правом представництва на їх здійснення легалізовано не самим Українським народом як носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в

державі й уповноваженим Конституцією України суб'єктом права власності на землю, а представницьким органом – Верховною Радою України, яка прийняла Основний Закон України.

Важливо й те, що Український народ здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а тому позбавити його повноважень, що випливають із змісту права власності на природні ресурси, не має права жоден з його представницьких органів. Отже, пріоритет у цій частині має належати, перш за все, Українському народові, особливо в частині забезпечення сталості, абсолютності, невідчужуваності, невід'ємності та приналежності йому природних ресурсів, у межах правових форм, гарантованих нормами Конституції України та інших актів природоресурсного законодавства. Так, Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" передбачає, що природні ресурси України є власністю Українського народу, який має право на володіння, використання та розпорядження її природними багатствами (ст. 4)[5]. Тобто, вказаний Закон визнає за Українським народом як суб'єктом права власності на різні природні ресурси безпосереднє здійснення повноважень власника, що відповідає головному змісту інституту права власності на природні ресурси, включаючи землю як основне національне багатство.

3.2. Особливості використання інтелектуальної власності у сфері господарювання

Все більшого значення на світовому та внутрішньому ринках набувають комерційні операції з об'єктами права інтелектуальної власності (далі – ОПІВ) – це специфічний товар, який є результатом інтелектуальної діяльності. Законодавче визначення права інтелектуальної власності дано у ст. 418 ЦК України, де зазначено, що воно являє собою право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший ОПІВ, який визначений відповідно до чинного законодавства. Змістом права інтелектуальної власності є особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності [4].

До особистих немайнових прав, згідно зі ст. 423 ЦК України, відносяться: 1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) ОПІВ; 2) право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця ОПІВ; 3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [4].

До майнових прав інтелектуальної власності, згідно зі ст. 424 ЦК України, відносяться: 1) право на використання ОПІВ; 2) виключне право дозволяти використання ОПІВ; 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню ОПІВ, в тому числі забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [4].

Особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання регламентуються ГК України, стаття 155 якого визначає ОПІВ, які визнаються у сфері господарювання:

- 1) винаходи та корисні моделі;
- 2) промислові зразки;
- 3) сорти рослин та породи тварин;

- 4) торговельні марки (знаки для товарів і послуг);
- 5) комерційне (фірмове) найменування;
- 6) географічне зазначення;
- 7) комерційна таємниця;
- 8) комп'ютерні програми;
- 9) інші об'єкти, передбачені законом [2].

Аналізуючи проблематику права інтелектуальної як майна суб'єктів господарювання не можна не оминати питання носія титулу власник прав. Стаття 421 ЦК України визначає, що суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності та належать творцеві ОПВ. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам (ст. 423 ЦК України) [4].

Л. Городянська визначає три групи об'єктів інтелектуальної власності:

- група прав на об'єкти промислової власності;
- група об'єктів авторського права та суміжних з ним прав;
- група об'єктів права на знаки для товарів та послуг [13].

А. Гуменюк та В. Яцюк розрізняють чотири групи нематеріальних активів:

- права користування ресурсами та майном;
- права на об'єкти промислової власності;
- права на засоби комерційної ідентифікації та індивідуалізації;
- об'єкти авторських та суміжних прав [14].

На підставі вищевикладеного можна дійти до наступних висновків:

- 1) питання права інтелектуальної власності як майна суб'єкта господарювання на сьогоднішній день є недостатньо вивченим і потребує

перегляду господарського законодавства з урахуванням особливостей, що передбачені спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності;

2) наявність різноманітних підходів до визначення сутності нематеріальних активів обумовлено відсутністю досконалої практики їх використання, що в результаті не дає можливість підвищити рівень достовірності оцінки об'єктів нематеріальних активів;

3) глава 16 «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності» ГК України акцентує увагу на об'єктах промислової власності, засобах індивідуалізації учасників господарського обороту, залишивши абсолютно поза увагою об'єкти авторського права, суміжних прав та ін. Хоча ст. 155 ГК в переліку об'єктів інтелектуальної власності в сфері господарського обороту визнає комп'ютерну програму, зміст такого об'єкта ГК не розкриває.

3.3. Особливості правового режиму цінних паперів та корпоративних прав

Цінні папери є особливим видом майна суб'єктів господарювання. Відносини, що виникають під час розміщення та обігу цінних паперів, регулюються Господарським та Цивільним кодексами та Законом України від 23 лютого 2006 року «Про цінні папери та фондовий ринок».

Цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам (ч. 1 ст. 163 ГК) [2]. Цінний папір відрізняється від інших документів тим, що він завжди є документом майнового характеру. Але на відміну від інших документів, що фіксують певні майнові права (боргових розписок, страхових полісів, заповітів тощо), цінний папір може бути реалізований лише шляхом його пред'явлення. Інакше кажучи, цінний папір – це такий документ, пред'явлення якого потрібне для здійснення засвідченого ним майнового права. Цінний папір повинен бути складений у визначеній законом формі й мати всі необхідні реквізити, перелік яких щодо конкретних видів цінних паперів встановлюється законодавством.

Як зазначено в ч. 2 ст. 163 ГК, в Україні можуть випускатися і перебувати в обігу пайові, боргові та інші цінні папери. Ширший, хоч теж неповний, перелік груп цінних паперів, що можуть бути в обігу в Україні, встановлює ч. 1 ст. 195 ЦК [4]. Це, зокрема, такі групи :

1) пайові цінні папери – цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів та сертифікатів ФОН), надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента.

До цієї групи належать акції, інвестиційні сертифікати. Акція — це іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок») [9].

Інвестиційний сертифікат цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді. Емітентом інвестиційних сертифікатів виступає інвестиційний фонд, інвестиційна компанія або компанія з управління активами пайового інвестиційного фонду[9].

2) боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання[9].

До боргових цінних паперів відносяться:

- а) облігації підприємств;
- б) державні облігації України;
- в) облігації місцевих позик;
- г) казначейські зобов'язання України;
- г) ощадні (депозитні) сертифікати;
- д) векселі.

Облігація – це цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом емісії (для державних

облігацій України – умовами їх розміщення) строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом емісії (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) [9].

Облігації підприємств розміщуються юридичними особами тільки після повної сплати свого статутного капіталу. Облігації підприємств підтверджують зобов'язання емітента за ними та не дають право на участь в управлінні емітентом (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок») [922].

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» державні облігації України можуть бути:

- довгострокові - понад п'ять років;
- середньострокові - від одного до п'яти років;
- короткострокові - до одного року [922].

Державні облігації України поділяються на облігації внутрішніх державних позик України, облігації зовнішніх державних позик України та цільові облігації внутрішніх державних позик України.

Облігації внутрішніх державних позик України - державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій[9].

Цільові облігації внутрішніх державних позик України - облігації внутрішніх державних позик, емісія яких є джерелом фінансування дефіциту державного бюджету в обсягах, передбачених на цю мету законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та в межах граничного розміру державного боргу [922].

Облігації зовнішніх державних позик України - державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують

зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [922].

До облігацій місцевих позик належать облігації внутрішніх та зовнішніх місцевих позик.

Рішення про розміщення облігацій місцевих позик приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим або міська рада відповідно до вимог, установлених бюджетним законодавством.

Реєстрацію випуску облігацій місцевих позик здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку[922].

Казначейське зобов'язання України - державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України. Номінальна вартість казначейських зобов'язань України може бути визначена у національній або іноземній валюті [9].22

Ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав. Ощадний (депозитний) сертифікат є неемісійним цінним папером, що видається на певний строк (під відсотки, передбачені умовами його видачі) [9].

Вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі[9];

3) похідні цінні папери, механізм розміщення та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором,

цінних паперів, інших фінансових та (або) товарних ресурсів (ч. 1 ст. 195 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок») [9].

4) товаророзпорядчі цінні папери, які надають їх держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах. Товаророзпорядчими документами є коносамент і складське свідоцтво.

Коносамент є товаророзпорядчим документом, що посвідчує право його утримувача розпоряджатися зазначеним в коносаменті вантажем і отримати вантаж після завершення перевезення. Коносамент головним чином застосовується при здійсненні морських перевезень і є доказом прийому перевізником вантажу, зазначеного в коносаменті.

Складські свідоцтва – це товаророзпорядчі складські документи на пред'явника або іменні, що посвідчують право власності на товар, який зберігається на сертифікованому складі. Складські свідоцтва бувають двох видів – прості складські свідоцтва і подвійні складські свідоцтва. Просте складське свідоцтво видається на пред'явника.

Подвійне складське свідоцтво складається з двох частин – складського свідоцтва та заставного свідоцтва (варанта), які можуть бути відокремлені одне від одного. Подвійне складське свідоцтво є іменним.

Цінні папери можуть бути використані суб'єктом господарювання для здійснення розрахунків, а також як застава для забезпечення платежів і кредитів. Суб'єкт господарювання може використовувати цінні папери для здійснення розрахунків[4].

Засновники та учасники господарських організацій володіють так званими корпоративними правами. Корпоративні права - це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [2].

Корпоративні права виникають у особи, яка в обмін на майнову участь у господарській організації отримує право на частку в її статутному фонді (майні). Комплекс корпоративних прав складний і включає такі їх види: *основні* корпоративні права (притаманні учасникові будь-якої господарської організації); *спеціальні*, наявність яких пов'язується з участю в суб'єкті господарювання певної організаційно-правової форми або в господарській організації з певним видом виключної діяльності та закріплюється спеціальними законами; *локальні* - передбачаються установчими документами конкретної господарської організації з урахуванням специфіки корпоративних відносин, що складаються між нею та її засновниками і учасниками.

Основні корпоративні права включають правомочності на участь суб'єкта цих прав в управлінні господарською організацією, отриманні певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі її ліквідації відповідно до закону.

Прикладом спеціальних корпоративних прав може бути право учасника повного товариства на участь у безпосередньому веденні справ товариства (ст. 68 Закону "Про господарські товариства") або сукупність прав засновників/акціонерів фондової біржі, пов'язаних з їх додатковим статусом - членів біржі [9].

За загальним правилом володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом. Але про своєрідний виняток з цього правила свідчить щодо обов'язкової наявності в учасників повного товариства та повних учасників командитного товариства, які в межах товариства спільно здійснюють підприємницьку діяльність, статусу зареєстрованого суб'єкта підприємництва.

Таким чином, реалізація повноважень власності на природні ресурси відповідними суб'єктами права власності має здійснюватися з дотриманням певних імперативів незалежно від форми права власності на природні ресурси. Також питання права інтелектуальної власності як майна суб'єкта

господарювання на сьогоднішній день є недостатньо вивченим і потребує перегляду господарського законодавства з урахуванням особливостей, що передбачені спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності. Щодо цінних паперів, то вони є особливим видом майна суб'єктів господарювання, використання якого здійснюється лише з обов'язковим дотриманням імперативних законодавчих приписів, недотримання яких має наслідком нечинність будь-яких операцій із цінними паперами.

Висновки

У курсовій роботі здійснено теоретичне узагальнення та дослідження поняття, різновидів, джерел та особливостей майна суб'єктів господарювання. Основні висновки даної роботи полягають у наступному:

1) визначення поняття «майно» міститься у Господарському та Цивільному кодексах, в якому в свою чергу воно є більш повним та точним;

2) майно існує у основних чотирьох формах: основних фондах, оборотних засобах, коштах, товарах, кожна з яких має свої особливості;

3) поняття правового режиму майна характеризується багатьма вченими та науковцями, однак найбільш повно воно висвітлене Г.В. Пронською, яка зазначає, що поняття правового режиму майна підприємства охоплює встановлені правовими нормами структуру цього майна, порядок його набуття, використання і вибуття, а також звернення на нього стягнень кредиторів;

4) джерела формування майна суб'єктів господарювання визначені в статті 140 ГК України, а саме: грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян. Перелік джерел формування майна суб'єктів господарювання не є вичерпним, ними можуть бути також інші джерела, не заборонені законом.

5) правовий режим майна суб'єктів господарювання становлять право власності, право оперативного управління та право господарського відання. Основні відмінності між даними категоріями полягають у тому, що безпосередньому власнику належить право володіти, користуватись, розпоряджатись даним майном, а особи, яким майно належить на праві господарського відання або оперативного управління можуть розпоряджатись майном лише з дозволу власника. Останній також здійснює контроль за

належними використанням наданого майна, однак безпосередньо не втручаючись у діяльність підприємства. Межі управління майном, що належить підприємству на праві оперативного управління з боку власника ширші, ніж при праві господарського відання: він має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, майно, що ним не використовується, а також майно, що використовується суб'єктом господарювання не за призначенням.

6) реалізація повноважень власності на природні ресурси відповідними суб'єктами права власності має здійснюватися з дотриманням певних імперативів незалежно від форми права власності на природні ресурси.

7) питання права інтелектуальної власності як майна суб'єкта господарювання на сьогоднішній день є недостатньо вивчене і потребує перегляду господарського законодавства з урахуванням особливостей, що передбачені спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності.

8) цінні папери є особливим видом майна суб'єктів господарювання, використання якого здійснюється лише з обов'язковим дотриманням імперативних законодавчих приписів, недотримання яких має наслідком нечинність будь-яких операцій із цінними паперами.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – Ст. 141
2. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22 – ст. 144
3. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – ст.112
4. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461
5. Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991р. //Відомості Верховної Ради України. – 1991 р. – № 41. – Ст. 546
6. Закон України "Про господарські товариства" від 19 січня 1991р. //Відомості Верховної Ради України. – 1991 . – №49. – Ст. 682
7. Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21 вересня 1999 року //Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №48. – Ст. 407
8. Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 06.09.2005 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2005 р. – № 48. – Ст. 483
9. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 31. – Ст.268
10. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", Наказ Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р.
11. Алексеев С.С. Теория права. – М. : Издательство БЕК, – 1995. – С. 244.
12. Венедиктов А.В. Государственная социалистическая собственность. – М. : Изд-во Акад. наук СССР. – 1948. – С. 381.

13. Городянская Л. Интеллектуальная собственность как нематериальный объект учета на предприятии / Л. Городянская // Бухгалтерский учет и аудит. – 2007. – № 4. – С. 41–46., 41–46
14. Гуменюк А. Аудит нематериальных активов: методика проведения / Гуменюк А., Яцюк В. // Бухгалтерский учет и аудит. – 2008. – № 2. – С. 57–62., 57–62
15. Єршова І.В. Підприємницьке право: підручник. – вид.. 4-е, перероб. і доп. – М. : «Юриспруденція», 2006. – С. 162, с. 162
16. Загальна теорія держави і права : підручник /За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткачен- ка, О.В. Петришина. – Х. : Право. – 2002. – С. 410
17. Матузов Н.И., Малько А.В. Правовые режимы: понятие и виды // Право и политика: современные проблемы соотношения и развития. – Воронеж, 1996. – Вып. 4. – С. 14.
18. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України // за заг. ред. В. К. Мамутова. – К. – 2004.
19. Слюсаренко Ю.А. Правовий статус юридичних осіб нафтогазового комплексу України (цивільно-правові аспекти) : дис. канд. юрид. наук. – 12.00.03. – К., 2008. – 29 с.
20. Советское хозяйственное право: учебник / Под общ. ред. докт. юрид. наук, проф. И.Г. Побирченко. – К. : Вища школа, 1985. – С. 83
21. Чернишов В.А. Правовий режим статутного капіталу комерційних організацій. – Економіка і право, 2009. – С.112-113., с. 112
22. Щербина В.С. Поняття та зміст правового режиму майна суб'єктів господарювання //Юридична Україна. – 2007. – № 1. – С. 71-79.
23. Яськів Б.А. Правовий режим майна акціонерного товариства //Юридична Україна. – 2014. – № 6. – С. 68-69.